

Кілліон МУНІАМА

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК РЕКОНСТРУКЦІЇ І РОЗВИТКУ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Розглянуто завдання та місце ЄБРР на глобальному фінансовому ринку. Висвітлено функції та риси міжнародних фінансових інституцій. Окреслено перспективні напрямки фінансування ЄБРР проектів у приватному секторі з фінансовими інституціями.

Ситуація у світовій економіці залишається нестабільною із моменту занепаду ринку іпотечних кредитів в США, що спричинило виникнення багатьох ускладнень на фінансовому ринку. Вираженням занепаду фінансової системи глобальної економіки є фінансова криза в секторі фінансових інституцій, яка спричинила кризу усієї економічної системи.

Важливу роль у пошуку антикризових рішень в умовах глобальної чи регіональної фінансової кризи відіграють міжнародні фінансові інституції. Ось чому роль та місце Європейського Банку Реконструкції і Розвитку (ЄБРР) є беззаперечними в даній ситуації. Міжнародні фінансові інституції виникли в результаті змін, що відбувалися у світовій економічній та міжнародній валютній системах. Одночасно діяльність цих організацій впливає на формування сучасних міжнародних фінансових стосунків. На початковому етапі (після Другої світової війни) створення міжнародних фінансових організацій, їхня роль була відносно незначною, але згодом їх вплив на міжнародні економічні та фінансові відносини збільшився [1, 9–10].

Потреба міжнародного співробітництва у сфері фінансових відносин з'явилася одночасно зі зростанням попиту на міжнарод-

ну ліквідність, пов'язану з розвитком світового ринку та необхідністю розрахунків міжнародних трансакцій. Друга група причин виникнення цих організацій пов'язана із кризою золотовалютної системи та наступними кризами світової валютної системи. Проявами цієї кризи був відступ від конвертованості валюти, зростання ризику курсу (численні девальвації), нерівновага платіжних балансів [1, 9]. Вирішення цих проблем спричинило посилення тенденції до співпраці на міжнародному рівні. До іншої групи причин слід віднести взаємну економічну залежність країн, технічний прогрес, зокрема в галузі зв'язку та транспорту, а також переконання щодо вигоди, пов'язаної з належністю до певної організації. Міжнародні фінансові організації відіграють щораз більшу роль у вирішенні таких глобальних проблем, як заборгованість, проблема міжнародної ліквідності, стабілізація валютного курсу та конвертованість валюти.

Функціонування міжнародних фінансових інституцій можна поділити на дві сфери – внутрішню і зовнішню. Перша стосується механізму діяльності самої організації – її єдності, ефективної організації, кадрового забезпечення тощо. Друга ж залежить від можливостей фінансування цілей інституції, завдяки чому вона може певним чином впли-

вати на інші країни. Зовнішня сфера діяльності фінансових інституцій – це насамперед консультації, що надаються за наявності різноманітних конфліктів та напруги у міжнародних фінансових стосунках, в рамках яких міжнародна організація може виступити однією зі сторін ведення дискусії [3, 157].

Із точки зору процесів, що відбуваються, і методів діяльності можна виокремити основні функції міжнародних фінансових інституцій:

- регулятивна функція, що реалізується шляхом встановлення норм та зразків дії на випадок виникнення певних ситуацій;
- контрольна функція, що полягає у постійному вивченні та порівнянні фактичного стану зі встановленими раніше нормами;
- оперативна функція – свідчення певних переваг за допомогою володіння фінансовими, людськими і матеріальними ресурсами.

Із погляду специфіки міжнародних фінансових інституцій ієрархія функцій, що виконуються цими інституціями, відрізняється від функцій інших організацій міжнародного характеру. Реалізуючи свої статутні цілі, міжнародні фінансові інституції виконують такі функції:

- кредиторів та інвесторів у глобальному і регіональному масштабах;
- стабілізаторів збалансованого економічного зростання;
- регулятивну та інформативну, з погляду економічної ситуації;
- допоміжну шляхом надання технічної та навчальної допомоги для держав-членів Європейського Союзу;
- інтеграційну для держав-членів Європейського Союзу.

Не варто забувати, що, крім таких конкретних функцій, міжнародні фінансові інституції повинні виконувати насамперед

основну мету, заради якої вони були створені, а саме: підтримувати економічний та соціальний розвиток держав-членів [5, 14–15]. Хоча окремі інституції реалізують завдання різного ступеня складності та деталістичності, вищезгадана мета повинна бути реалізована насамперед при спільних інтересах усіх членів даної організації.

Європейський Банк Реконструкції і Розвитку (*The European Bank of Reconstruction and Development* – EBRD) є наймолодшою міжнародною фінансовою інституцією розвитку в світі. Ідея створення цієї інституції була проголошена Франсуа Міттераном у Страсбурзі 25 жовтня 1989 р. Через сім місяців, 29 травня 1990 р., 39 країн, Європейський Інвестиційний Банк та Європейська Спільнота підписали угоду щодо створення Європейського Банку Реконструкції і Розвитку. Угода зазначала, що членство в ЄБРР є відкритим для усіх європейських держав (та держав з інших континентів, що є членами Міжнародного валютного фонду). Вона набула юридичної сили 28 березня 1991 р. [4, 5]. Цей факт зробив можливим скликання на 15 квітня 1991 р. інавгураційного засідання найвищого органу влади банку – Ради губернаторів. На цьому ж засіданні був обраний перший президент, та директори ЄБРР. Отож, із 15 квітня 1991 р. розпочав статутну діяльність ЄБРР.

Доцільно зауважити, що членство в банку є доступним для європейських та неєвропейських країн, які є членами Міжнародного валютного фонду. На сьогодні до складу Європейського Банку Реконструкції і Розвитку входить 61 держава та дві інституції, а саме: Європейський Інвестиційний Банк та Європейська Спільнота. Зазначимо, що Республіка Польща належить до ЄБРР з моменту його виникнення, а сума капіталу, внесеного до Банку, становить 256 млн. євро [1, 88].

Європейський Банк Реконструкції і Розвитку створено з метою підтримки процесу

становлення та розвитку приватних ініціатив і підприємництва в країнах Центральної та Східної Європи, які ухвалюють й реалізують основні засади багатопартійної демократії, плюралізму та ринкової економіки. З метою активізації переходу до ринкової системи господарювання ЄБРР забезпечує фінансування, спрямоване безпосередньо на приватний сектор, програми реструктуризації і приватизації, а також створює фонди, необхідні для розвитку усієї інфраструктури, яка підтримує ці проекти. Таким чином, фонди ЄБРР дають змогу будувати або зміцнювати вже існуючі фінансові інституції. Проте згідно з положеннями, що містяться в Договорі, дії Європейського Банку Реконструкції і Розвитку, спрямовані на реалізацію вищезгаданих цілей, залежать від дій держав, які бажають скористатися допомогою Банку.

Відповідно до ст. 2 Договору, серед функцій Європейського Банку Реконструкції і Розвитку – підтримувати структурні та секторні економічні реформи, зокрема демонополізацію, децентралізацію і приватизацію так, щоб забезпечити інтеграцію економік цих країн у світову. З метою реалізації вищезгаданих завдань, у Договорі сформульовано такі функції:

- інвестиційна підтримка виникнення і розвитку ефективного і конкурентного приватного сектора, зокрема малих та середніх підприємств;
- мобілізація капіталу та управлінських кадрів як у країнах здійснення операцій, так і в інших державах;
- підтримка ефективного інвестування, враховуючи фінансовий сектор та сектор послуг;
- забезпечення технічної допомоги у підготовці, фінансуванні та впровадженні різних проектів;
- стимулювання розвитку ринку капіталу;

- просування діяльності, яка не завдає шкоди навколишньому середовищу, що в результаті забезпечить стабільний розвиток.

Виконання вищезгаданих функцій Банку може бути досягнуто лише завдяки тісній співпраці ЄБРР зі своїми членами, як і тими, хто користується їхніми послугами, так й іншими. Необхідність тісного співробітництва Європейського Банку Реконструкції і Розвитку з такими інституціями, як Міжнародний валютний фонд, Міжнародний Банк Реконструкції і Розвитку, Міжнародна Фінансова Корпорація, Багатостороння Агенція Гарантування Інвестицій, Організація Співпраці і Розвитку, Організація Об'єднаних Націй та усіма іншими установами зацікавленими у розвитку та інвестуванні у країнах Центральної та Східної Європи є очевидною.

Європейський Банк Реконструкції і Розвитку у Польщі концентрується головним чином на допомозі приватному сектору. Більшість наданих позик зосереджена на цьому секторі з детальним урахуванням металургійної, автомобільної, паперової промисловості, переробки сільськогосподарської продукції, охорони навколишнього середовища та ринку нерухомості.

Найважливішим органом Європейського Банку Реконструкції і Розвитку є Рада губернаторів (Board of Governors), до складу якої входять призначені членами Директори та їх заступники. На засіданні приймаються рішення, що стосуються усіх сфер діяльності банку. Рада губернаторів, зберігаючи повне право змінити та усунути прийняте рішення, передає частину своїх повноважень Раді Директорів – вищому виконавчому органу Європейського Банку Реконструкції і Розвитку. Рада губернаторів складається із 23 членів, призначених на цю посаду членами Ради губернаторів на період 3 роки. Крім іншого, вона відповідає за напрямок загальної діяльності банку,

опрацювання політики, затвердження проєктів щодо надання позики та капітальних інвестицій. Рада директорів представляє також Раді губернаторів річний фінансовий звіт та затверджує бюджет банку.

Найвище в ієрархії, організованій Європейським Банком Реконструкції і Розвитку, стоїть Голова – представник вищого органу влади банку, призначений на цю посаду Радою губернаторів. Голова може бути обраний лише більшістю голосів, у присутності щонайменше половини плюс 1 голос серед усіх осіб уповноважених до голосування. До обов'язків Голови ЄБРР належить загальне керівництво поточною діяльністю банку, представлення інтересів банку, головування на нарадах Ради Директорів. Він може брати участь у роботі Ради губернаторів без права голосу. Право голосу йому належить лише у найвирішальніших справах [1, 80].

Серед продуктів, пропонованих ЄБРР, можна виокремити такі фінансові інструменти:

- позики;
- фінансування шляхом випуску акцій (equity financing);
- гарантії та поручительства;
- фінансування через посередників.

Позики, пропоновані ЄБРР, адресуються як приватним підприємствам, так і державним. Проте стосовно державних підприємств Банк застерігає, що це повинно бути підприємство, яке керується принципами вільної ринкової конкуренції. Крім того, ЄБРР надає позики державним підприємствам, які намагаються змінити структуру власності і провести приватизацію, або ж клопочуться про додатковий приватний чи закордонний капітал.

Базовою процентною ставкою наданої позики є LIBOR (Лондонська міжбанківська ставка пропозицій), яка включає націнку (маржу). Націнка відображає ризик кредитованої інвестиції, а також ризик країни та

загальної ситуації на кредитному ринку. Позики можуть бути надані за фіксованою чи плаваючою процентною ставкою переважно в євро або доларах. Максимальний термін виплати позики становить 10 років. Триваліший термін виплати (15 років) можливий для використання тільки для інфраструктурних заходів. Сплата внеску капіталу відбувається переважно в рівних піврічних частинах.

Головними гарантіями позик, наданих ЄБРР, є: іпотека нерухомості, землі, застави рухомих речей, застави акцій. Однак, як у випадку для більшості кредитних інституцій, найважливішою гарантією майбутніх виплат, що вимагаються ЄБРР, є достовірність та економічна раціональність представлених інвестиційних проєктів.

Головною формою залучення капіталу ЄБРР є передплата акцій – як звичайних, так і привілейованих. Стаючи власниками частин капіталу, ЄБРР керується насамперед прибутком, який можна отримати від даної інвестиції. Банк не прагне викупити більшу частку на підприємстві, а виступає лише як допоміжний інвестор. Власність на частину капіталу підприємства має тимчасовий характер, оскільки банк не має наміру впродовж тривалого часу зберігати свої капітальні ресурси на підприємстві.

Крім цього, ЄБРР проводить активну діяльність у сфері надання гарантій та поручительств. Ці дії орієнтовані на надання можливості підприємствам одержати фінансові ресурси від інших установ. Таким чином, ЄБРР свою діяльність сконцентрував насамперед на наданні гарантій [7, 360].

Фінансування через посередників є ще одним елементом інвестиційної діяльності ЄБРР. Проте безпосередню активність банк концентрує, як правило, на фінансуванні великих заходів. Серед форм такої діяльності Європейського Банку Реконструкції і Розвитку слід виокремити фінансування шляхом вико-

ристання як власного капіталу, так і позик. Фінансування шляхом власного капіталу через посередників реалізується через участь ЄБРР в інвестиційних фондах та фондах підвищеного ризику, а також у банках. Ці інституції використовують засоби, отримані від ЄБРР на інвестиції, спрямовані на підтримку заходів у визначеному регіоні чи секторі, що є об'єктом їх безпосередньої активності.

Наступною формою фінансування через посередників є фінансування шляхом залучення позикового капіталу. До такого роду діяльності належить відкриття кредитних ліній, доступних у локальних банках, які виконують заявки на фінансові ресурси у визначеному регіоні.

ЄБРР, крім виконання завдань, окреслених вище, здійснює також діяльність у сфері фінансового та правового консультування, технічної допомоги та навчання. Однак ці послуги надаються не з метою досягнення прибутку. Ця діяльність фінансується зі спеціальних фондів, переданих для цієї мети урядами певних держав та міжнародними інституціями і спрямована на допомогу обраним приватним та державним підприємствам за вибором, контролем та фінансуванням інших зовнішніх радників.

Серед згаданих фінансових інструментів найчастіше використовується інстру-

мент позики для приватного сектора – 82% [6, 250].

Із 1996 до 2008 рр. Європейський Банк Реконструкції і Розвитку реалізував усього 2590 проектів. Сукупна вартість цих проектів становила 140 млрд. євро, серед яких ЄБРР профінансував проекти на загальну суму 36,938 млн. євро.

У 2007 р. ЄБРР реалізував 353 проекти, лише у Польщі було здійснено 194. Зайнятість у 2007 р. становила 1349 осіб у 26 державах.

У відповідь на фінансову кризу Європейський Банк Реконструкції і Розвитку збільшив інвестиції у 2009 р. до 7 млрд. євро. Крім цього, він фінансує енергетичні та інфраструктурні проекти, а також активізував співпрацю з іншими міжнародними фінансовими інституціями.

У першому кварталі 2009 р. зафіксовано 64-відсоткове зростання інвестицій у країнах Східної Європи порівняно з таким самим періодом 2008 р. (з 678 млн. євро до 1,1 млрд. євро). З метою зменшення наслідків кризи ЄБРР у 2009 р. збільшив інвестиції порівняно з 2008 р. (з 5,1 млрд. євро до 7 млрд. євро). Пріоритетною стала підтримка фінансового сектора, з метою відновлення кредитування малих та середніх підприємств.

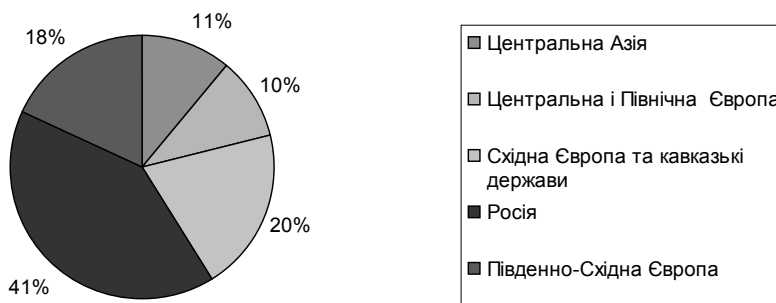

Рис. 1. Регіональна структура ЄБРР (станом на 2007 р.)

Джерело: власні розрахунки за даними річного звіту ЄБРР за 2007 р.

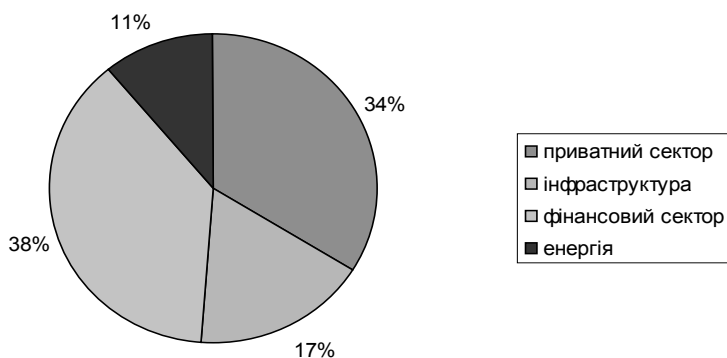

Рис. 2. Секторальна структура проектів ЄБРР (станом на 2007 р.)

Джерело: власні розрахунки за даними річного звіту ЄБРР за 2007 р.

Рис. 3. Інвестиції ЄБРР

Джерело: власні розрахунки за даними річного звіту ЄБРР за 2007 р.

У лютому 2009 р. Європейський Банк Реконструкції і Розвитку разом із Європейським Інвестиційним Банком та групою Світового Банку об'єднали зусилля з метою підтримки країн Центральної та Східної Європи. Ці інституції як найбільші інвестори та позикодавці у цьому регіоні зобов'язалися надати позику у розмірі 24,5 млрд. євро на підтримку банківського сектора.

Як відомо, фінансові операції, що здійснюються у період кризи, пов'язані з більшим ризиком. Однак акціонери ЄБРР підкреслюють, що важка ситуація, спричинена кризою, не може бути приводом для обме-

ження діяльності, а навпаки, слід було б збільшувати масштаб операцій¹.

Європейський Банк Реконструкції і Розвитку разом із Міжнародною Фінансовою Корпорацією² (член групи Світового Банку) 30 грудня 2008 р. надав 200 млн. дол. США Банку Грузії для урегулювання наслідків світової фінансової кризи. Кожна з інвестицій по 100 млн. дол. у вигляді позики призначена

¹<http://www.nbpnews.pl/akt/wiw/gawlikowska-hueckel-krystyna-06-03-09>

² Установа була створена в 1956 р. з метою підтримки приватних підприємств у країнах, що розвиваються, і в країнах Центрально-Східної Європи шляхом залучення іноземного та державного капіталу

для підтримки капітальної бази банку, а також забезпечення довгострокової ліквідності.

ЄБРР разом з іншими міжнародними інституціями 14 квітня 2009 р. прийняв рішення про виділення 161 млн. дол. США на фінансову підтримку у період кризи для ТВС Банку Грузії (другий найбільший банк) у вигляді інвестицій у капітал. Вклад Європейського Банку Реконструкції і Розвитку становить 70 млн. дол. США, з яких 53% (36,8 млн. дол. США) – участь у формуванні капіталу, а 47% – позики. Іншими інституціями, що надали підтримку ТВС Банку Грузії, є Міжнародна Фінансова Корпорація та Нідерландська Фінансова Компанія Розвитку.

Наприкінці 2008 р. ЄБРР провів переговори з латвійським урядом, а також з представниками латвійських банків та Міжнародним валютним фондом з метою оцінки ситуації та потенційного вкладу банку в зменшення впливу кризи на Латвію та її фінансовий сектор. У даному випадку банк зосередив свою увагу на банках системного значення. У 2009 р. Європейським Банком Реконструкції і Розвитку була оголошена фінансова підтримка для Парекс Банку, другого найбільшого банку в Латвії. Фінансова підтримка ЄБРР надана у вигляді придбання 25% і однієї акції банку за 84,2 млн. євро й позики у розмірі 22 млн. євро.

У грудні 2008 р. Європейський Банк Реконструкції і Розвитку оголосив, що надає 10-річну позику у розмірі 75 млн. дол. США одному з найбільших українських банків – Райффайзен Банк Аваль. 22 грудня 2008 р. ЄБРР виплатив перший транш 10-річної позики у розмірі 7 млн. дол. США для УралТрансБанку. Другий транш у розмірі 5 млн. дол. США був виплачений 5 лютого 2009 р. Цей проект став частиною антикризової програми для російської банківської системи. Урал-

ТрансБанк – це банк, кредитний портфель якого (близько 65%) становить в основному кредити для малих та середніх підприємств

Наступним проектом (23 грудня 2008 р.), який складає частину антикризової програми, були позики для Спурт Банку – головного банку на території Татарстану у розмірі 10 млн. дол. США.

У рамках Програми Розвитку Торгівлі Європейський Банк Реконструкції і Розвитку, починаючи із січня 2009 р., збільшив підтримку для Транскепіталбанк на 30 млн. дол. США. Метою використання Програми Розвитку Торгівлі (TFP) є зростання обсягу операцій, що підтримують торгівлю. Європейський Банк Реконструкції і Розвитку намагається заповнити прогалину, що виникла внаслідок припинення або обмеження такого роду діяльності, що проводиться комерційними банками (з огляду на відсутність ліквідності).

Для протидії глобальній кризі, 25 березня 2009 р. ЄБРР збільшив інвестиції Румунії на наступні 2 роки на 500 млн. євро. Враховуючи підтримку Міжнародного Валютного Фонду, Європейського Союзу і Світового Банку, допомога для Румунії склала 20 млрд. євро. Половина цієї суми призначена для фінансового сектора, решта – іншим сферам економіки, таким як інфраструктура й енергетичний сектор.

Крім цього, 30 березня 2009 р. Європейський Банк Реконструкції і Розвитку надав Румунії допомогу в вигляді кредитної лінії для Комерційного Банку Румунії у розмірі 100 млн. євро, призначену на позики для малих і середніх підприємств.

21 січня 2009 р. ЄБРР виділив позику у розмірі 130 млн. дол. США російському JSC “Freight One”, що є дочірньою компанією російських залізниць. Позика призначена на відновлення залізничного рухомого складу та збільшення його продуктивності.

Таблиця 1

Фінансова допомога ЄБРР для банків у рамках стабілізаційних програм

Дата	Держава	Банк	Сума допомоги від ЄБРР
30.12.2008	Грузія	Bank of Georgia	100 млн. дол. США (позика)
14.04.2009	Грузія	TBC Bank	70 млн. дол. США (36,8 млн. становить придбання часток, решта позики)
07.04.2009	Латвія	Parex Bank	84,2 млн. євро (придбання 25% і дна акція) 22 млн. євро (позика)
22.12.2008	Україна	Raiffeisen Bank Aval	75 млн. дол. США (позика)
22.12.2008 05.02.2009	Росія	UralTrans Bank	7 млн. дол. США (I транш позики) 5 млн. дол. США (II транші позики)
23.12.2008	Росія	Spurt Bank	10 млн. дол. США (позика)
30.03.2009	Румунія	Romanian Commercial Bank	100 млн. євро (кредитна лінія)

Джерело: власні розрахунки за даними: http://www.ebrd.com/new/fin_crisis.htm

Цього ж дня Європейський Банк Реконструкції і Розвитку надав позику у розмірі 62,5 млн. дол. США на підтримку українських залізниць.

27 лютого 2009 р. ЄБРР виділив 12-річну позику у розмірі 120 млн. євро для ОГК-5. Позика призначена на побудову нової ефективної енергетичної електростанції на півдні Росії.

1 квітня 2009 р. ASTARTA – український виробник цукру та сільськогосподарських продуктів – одержав 20 млн. євро позики від ЄБРР на рефінансування короткотривалих позик та покращення енергетичної ефективності на своїх заводах та фермах. Ця позика є першою у програмі Mid-Sized Corporate Support Facility, в якій на позики для 25 корпоративних клієнтів призначено загальну суму 250 млн. євро.

ЄБРР дбає про те, щоб дії органів влади були спрямовані на залучення прямих іноземних інвестицій, зокрема малих та середніх європейських і неєвропейських фірм, про їх реструктуризацію, модернізацію, консолідацію і регіональну експансію. Важливе значення у цьому питанні має збільшення бази капіталу фірм, що розви-

ваються, або ж фірм, діяльність яких зорієнтована на експорт.

У сфері фінансів ЄБРР сприяє доступу малих та середніх фірм до оборотного капіталу. У цьому контексті прогнозується збільшення існуючих програм та надання доступу до нових інструментів з метою розширення обсягу фінансових послуг. ЄБРР декларує зацікавлення провідних фірм, що працюють на ринку банківських та фінансових послуг у різних країнах.

Враховуючи роль ЄБРР у країнах здійснення операції в період глобальної економічної кризи, приходимо до висновку, що перевагою Європейського Банку Реконструкції і Розвитку є його здатність до діяльності як у приватному, так і соціальному секторах. Банк поєднує принципи функціонування інвестиційних банків і банків розвитку, а також активно співпрацює з іншими інституціями та міжнародними організаціями. До його завдань належить також оцінка прогресивних кроків економічної трансформації в кожній країні. Роль ЄБРР в економічних перетвореннях полягає в основному у фінансуванні проектів у приватному секторі, співпраці з фінансовими інституціями, мобілізації іноземних інвестицій, а також

участі у приватизації та реструктуризації підприємств.

Література

1. Ambukita E., Munyama K., *Międzynarodowe instytucje finansowe w Polsce w okresie transformacji*. – Poznań. – Wydawnictwo WSKiZ, 2002.
2. Chrabonszczewska E. *Międzynarodowe organizacje finansowe*. – Warszawa, 2005.
3. Jantoń-Drzdowska E. *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*. – Poznań, 2004.
4. Harazim A. *Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju, PISM*. – Warszawa, 1995.
5. Łukaszewski M. *Międzynarodowe instytucje finansowe*, 2000.
6. Munyama K., *Działalność EBOiR w Polsce na tle pozostałych krajów EŚW w latach 1991-1998*, w *Finanse, Banki i Ubezpieczenia w Polsce u progu XXI wieku Tom II Bankowość*, AE Poznań 2000.
7. Munyama K., *Międzynarodowe instytucje finansowe w świetle wejścia polski do Unii Europejskiej w Finanse i bankowość a wejście Polski do Unii Europejskiej*, SGH. – Warszawa-Pułtusk, 1999.